

bulunduysa da kabul edilmedi. Bu hususla ilgili olarak Said Paşa'nın, "Temize çıkar-sa halimiz nice olur" dediği kaydedilir.

Olaylar hakkında gerek bizzat görgü ta-nıklarının yazıları ve hâtıratları gerekse dö-nemin diğer kaynakları değerlendirildiğin-de ayaklanmaya pek çok sebebin yol aç-mış olduğu ortaya çıkar. Genel olarak bun-lar orduda baş gösteren aşırı siyasallaşma, subaylar arasında yaşanan alaylı-mektepli çatışması ve alaylıların tasfiye edilmesi, II. Abdülhamid döneminin kadrolarının eski imtiyaz ve itibarlarını kaybetmeleri, bürok-raside geniş çaplı bir tensikat ve tasfiye-ye gidilerek İttihatçılar'ın kendi kadrolar-ını iş başına getirmeleri, ilmiye mensup-larının tayin ve terfilerinde imtiha usulünün gündeme getirilmesi, İttihat ve Te-rakkî ile Ahrar Fırkası mensuplarının ikti-darı ele geçirme mücadeleleri, İttihatçı-lar'ın, muhaliflerine hayat hakkı tanıma-yan baskıcı davranışları ve suikastlar, İtti-hatçılar'ın kozmopolit yapıları, masonluk-la suçlanmaları ve dine ve dinî geleneğe karşı tavırlarından duyulan rahatsızlıklar gibi gelişmelerdir. Ancak olayları planla-yan ve isyanı başlatanların kimler olduğu sorusu henüz tam olarak açıklığa kavuş-mamıştır. İngilizler'in rolünün bulunduğu na dair bazı hâtıratları iddialara karşılık olaylar sırasında İstanbul'daki İngiliz bü-yükelçilik mensuplarından Londra'ya gön-derilen raporlar bunu desteklememekte-dir.

Elmalılı Muhammed Hamdi, Şehben-derzade Ahmed Hilmi, Manastırlı İsmâil Hakkı, Tâhîrülmevlevî, Mehmed Âkif gibi dönemin önde gelen "İslâmcı" ilim ve fi-kiir adamları, yaşananların İslâm açısından kabul edilmesinin mümkün olmadığını ve meşrutiyetten vazgeçilemeyeceğini açık-ça ilân ederken İttihat ve Terakkî mensup-ları bunun irticaî bir ayaklanma olduğ-u-nu söyleyerek sorumluluğu doğrudan II. Abdülhamid'e ve İttihâd-ı Muhammedî Cemiyeti'ne yüklediler. Padişahın ise dik-katli hareket ettiği, isyancıları destekle-memekle beraber olaylara seyirci kaldığı, Hareket Ordusu'na direniş gösterilmeme-sini istediği ve yaşananlardan son derece rahatsız olduğu ortadadır. Genel kanaat, İttihatçılar'ın iktidara mutlak hâkim olma ve daha önce başaramadıkları II. Abdül-hamid'den kurtulma arzularının tahak-kuku için böyle bir siyaset benimsedikle-ri şeklindedir. Olaya damgasını vuran irticaî ayaklanma nitelemesi ise zamanın ge-rek İttihatçı gerekse İslâmcı literatüründe istibdat devrini geri getirme arzusunun bir aracı olarak görülmüştür. Böyle olmakla

beraber yakın tarihimizde 31 Mart Vak'a-sı'nın irticaî vechesi bizzat kendisinden daha önemli olarak öne çıkartılmış ve gü-nümüze kadar devam eden birtakım si-yasal, sosyal, dinî ve kültürel politikalara tarihsel kanıt vazifesi görmüştür. Kesin olan, İttihatçılar'ın irtica ithamıyla hem muhalefetten hem de II. Abdülhamid'den kurtuldukları ve iktidarı tamamen ele geçirmiş olduklarıdır. Böylece olayların hemen ardından çıkardıkları kanunlarla devleti bilhassa mülkî, adlî ve askerî teş-kilâtlanmasında yer tutan eski dönemin bütün bakiyelerinden temizlemişler ve im-paratorluğun sonunu getiren vahim ge-lişmelerin ağır siyasî sorumluluğunu tek başlarına üstlenmişlerdir.

BİBLİYOGRAFYA :

Meclis-i Mebusan Zabıt Ceridesi (Devre: I, İç-tima Senesi: I), Ankara 1982, III, 14-27, 31-100, 204-260, 600-652, 700-750 vd.; C. R. von Sax, *Nachtrag zur Geschichte des Machtverfalls der Türkei*, Wien 1913, II, 569-571; Ahmed Bedevî Kuran, *İnkılâp Tarihimiz ve Jön Türkler*, İstanbul 1945, s. 249-261, 276-277; Ali Cevat, *İkinci Meşrutiyet'in İlânı ve Otuzbir Mart Hadisesi* (haz. Faik Reşit Unat), Ankara 1960, s. 49, 60-61, 79-87, 186-187; İsmail Hamî Danışmend, *31 Mart Vak'ası*, İstanbul 1961; Celâl Bayar, *Ben de Yaz-dım*, İstanbul 1965-66, I, 180-185; II, 344-356, 380-386; Sina Akşin, *31 Mart Olayı*, İstanbul 1972; Yusuf Hikmet Bayur, *Türk İnkılâbı Tarihi*, İstanbul 1983, I/2, s. 135-136, 182-217; Kâzım Karabekir, *İttihat ve Terakkî Cemiyeti: 1896-1909*, İstanbul 1993, s. 35-82; Zekeriya Türkmen, *Os-manlı Meşrutiyetinde Ordu-Siyaset Çatışması*, İstanbul 1993, s. 23-97, 103-112; Ayfer Özçelik, *Sahibini Arayan Meşrutiyet: Meclis-i Mebusan'ın Açılışı, 31 Mart ve 1909 Adana Olayları*, İstanbul 2001, s. 169-232; Ali Birinci, "31 Mart Vak'a-sının Bir Yorumu", *Türkler* (nşr. Hasan Celal Gü-zel v.dğr.), Ankara 2002, XIII, 193-211; V. R. Swenson, "Military Rising in Istanbul 1909", *Journal of Contemporary History*, V/4, London 1970, s. 171-184; Ahmet Turan Alkan, "Ordu Si-yaseti İlişkisinin Tarihine Bir Derkenar: 31 Mart Vakası ve Sonuçları", *Yeni Türkiye*, VI/31, An-kara 2000, s. 420-429; Hasan Unal, "Britain and Ottoman Domestic Politics: From the Young Turk Revolution to the Counter-Revolution, 1908-9", *MES*, XXXVII/2 (2001), s. 1-22; Zekeri-ya Kurşun - Kemal Kahraman, "Derviş Vahdeti", *DİA*, IX, 198-200; Azmi Özcan, "İttihâd-ı Mu-hammedî Cemiyeti", a.e., XXIII, 475; Şükrü Hani-oğlu, "İttihat ve Terakkî Cemiyeti", a.e., XXIII, 481-482.

AZMİ ÖZCAN

OTUZ-İMENİ, Abdürrahim (1752-1835)

Tatar şairi ve düşünürü.

Abdürrahim b. Osman b. Sermekî b. Kı-rım el-Bulgarî, Tataristan'ın Bügölme il-çesi yakınlarındaki Otuz-İmeni (bugün Çir-mişen'e bağlı Yânâ Kadi) köyünde dünyaya

geldi. Daha doğmadan babası, iki üç yaş-larında iken annesi vefat etti. Annesinin köyü Otuz-İmeni'e nisbetle tanındı. Ona Otuz-İmeni nisbesini kendisi hakkında ilk bilgilerin kaynağı olan Kayyûm Nâsîrî ve Şehâbeddin Mercânî takmıştır. İlk öğre-nimini Otuz-İmeni köyünde Vildan Molla Medresesi'nde gördü. Çevre köylerdeki ba-zı medreselerde de okuduktan sonra İdil-Ural bölgesinin en meşhur ilim merkezle-rinden olan Orenburg'a bağlı Kargalı ka-sabasına giderek Velîd b. Muhammed el-Emîn Medresesi'ne girdi. Buradaki eğiti-mini tamamlayınca bir müddet aynı böl-gede Siterlibaş Medresesi'nde ders verdi. Ardından bilgisini arttırmak için 1788'de ailesiyle birlikte Türkistan'a gitti ve başta Buhara, Semerkant olmak üzere bazı şe-hirlerde bulundu. 1796 yılında Afganis-tan'a geçerek Herat ve Kâbil gibi şehir-lerde ilmi çalışmalarını sürdürdü. Buhara'da Attârî'nin Mescidi'nde bir süre imam-lık yaptı. Bir rivayete göre Buhara'da iken Feyzhan isimli bir şeyhe bağlandı (Rizâ-eddin b. Fahreddin, I/6 [1904], s. 301). 1798'de hanımını kaybeden Abdürrahim çocukları ile birlikte önce Otuz-İmeni kö-yüne gitti, ancak baba tarafı bu köyden ol-madığı için köy halkı ona yer vermedi. Bu-nun üzerine uzaktan akrabalarının yaşa-dığı yakındaki Karaçesme'ye geçti. Bura-da bir yıl kaldıktan sonra Çistay'ın (İsley) ve Leninogorsk'un Ebi köylerine gitti. Ebi'deki medresede üç yıl hocalık yaptı. Ardın-dan Kuakbaş köyünde bir medrese kurup öğrenci yetiştirmeye başladı. Daha sonra babasının köyü Times'te bir süre kaldı. Nihayet Başkırdistan'ın Siterlitamak iline bağlı Mereç köyüne göç ederek ömrünün sonuna kadar burada yaşayan Abdür-rahim Otuz-İmeni 4 Mayıs 1835 tarihinde vefat etti (ölüm tarihi 1997 yılına kadar 1834 olarak gösterilmişse de 1835'te öldüğü Başkırdistan Merkez Arşivi'nde sak-lanmakta olan belgelerden [Fond 138, tas-virleme 2, dosya 657, s. 2] anlaşılmaktadı-r).

Arapça ve Farsça bilen Abdürrahim Otuz-İmeni daha çok manzum eserler yazmış-tır. Tatar edebiyatı ve düşüncesi tarihinde önemli bir yere sahip olduğu kabul edilir. Tasavvufî mahiyette olan eserlerinde dö-nemin toplumsal aksaklıklarını, halk ara-sındaki bid'at ve hurafeleri, âlimlerin, yö-neticilerin ve din görevlilerinin cahillikleri-ni konu edinmiş, bu tür problemleri çöze-bilmek için fıkıh ve tefsiri tam anlamıyla bilmek gerektiğini savunmuştur. Ferîdüd-din Attâr, Sa'dî-i Şîrâzî, Mevlânâ Celâled-dîn-i Rûmî ve İmam Gazzâlî'yi okumuş,

bunların bazı eserlerini istinsah ve şerhetmiştir. Abdürrahim'in üzerinde en çok durduğu konulardan biri ilimdir. O ilmi hayatın esası olarak görür ve her şeyden üstün tutar. İlim hem edep, hayâ, iyilik gibi ahlâkî vasıfların hem dünyadaki ihtiyaçları karşılayan yegâne yolu, dünyevî ve uhrevî saadete ulaşmanın en önemli vasıtasıdır.

Medreselerde hayattan kopuk bilgilerin öğretilmesine karşı çıkan Abdürrahim Otuz-İmeni bu çerçevede değerlendirdiği felsefe ve mantık öğretimini reddeder, faydalı ilimler arasında fıkha özel bir yer verir. Hayatın rahat, huzurlu ve âdil bir şekilde yaşanması fıkhnın iyi bilinmesine bağlı olduğu halde döneminde fıkha gereken önemin verilmemesinden yakınır. Ona göre âlim "kâmil akıl sahibi olan kimse" demektir. İlim sahibi kişi bilmediğini bilir ve ilmini ahlâkına yansıtır. Kendi menfaatin-den ziyade halkı aydınlatmaya çalışır. Otuz-İmeni'nin hayatı göz önünde tutulduğunda onun yaşantısının fikirleriyle uyduğu görülür. Abdürrahim din görevlilerinin nikâh, cenaze vb. hizmetler karşılığında para almalarını İslâm'a aykırı bulmuş, toplumdaki aksaklıkları ve bid'atları sık sık gündeme getirerek dini çok iyi bilmeden ve taklitten kaçınmadan bunlardan kurtulmanın mümkün olmadığını belirtmiştir. Rusya müslümanlarının kız çocuklarını okutmaları gerektiğini savunmuş, hatıta Rusça öğrenmeyi "kırk birinci farz" olarak görmüş, bu görüşleriyle kendisinden sonra gelen Cedîdçiler'e öncülük etmiştir.

Eserleri. Abdürrahim Otuz-İmeni otuz biri manzum, on dördü mensur, üçü manzum-mensur karışık, ikisi Arapça-Farsça sözlük, biri takvim çalışması olmak üzere elli kadar eser kaleme almıştır. Ayrıca ona atfedilen veya ona ait olduğu biliniyor halen bulunamayan eserler vardır. Çoğu Türkçe, bir kısmı Arapça ve Farsça olan eserlerinin tamamına yakını Kazan Devlet Üniversitesi Lobaçevski Fenni Kütüphanesi Şark Yazmaları Bölümü ile Rusya Fenler Akademisi Kazan Şubesi Alimcan İbrahimov Dil-Edebiyat Enstitüsü Arşivi'ndedir. Ayrıca bazı eserleri Süleymaniye Kütüphanesi'nde bulunmaktadır. Bazı manzum eserleri şunlardır: 1. *Cenâhu'l-felâh fi zemmi mübâh*. Ağgözlülüğe ve nefsanî isteklerin kontrol edilmesine dair Türkçe bir risâledir. 2. *Dürretü'l-fâhire Yaki Âhiretnâme*. İmam Gazzâlî'nin *ed-Dürretü'l-fâhire fi keşfi 'ulûmi'l-âhire* adlı kitabından faydalanılarak kaleme alınmıştır.

3. *Tuhfetü'l-gurebâ ve Letâifü'l-ezâ*. Bir mukaddime, bir hikâye, dört bölüm (makale) ve bir hâtimeden ibaret olan eserde Buhara medreselerindeki yanlış uygulamalardan bahsedilmektedir. 4. *Gurbetnâme*. Bir mukaddime, beş fasıl ve bir hâtimeden oluşan 200 mısralık bir risâledir. 5. *Avârifü'z-zamân*. Bir mukaddime, altı bölüm ve bir hâtimeden oluşan eser cahil sofuları tenkit etmek üzere kaleme alınmıştır. 6. *Tenzihü'l-efkâr fi nesâyihü'l-ahyâr*. 586 mısralık risâlenin 186 mısraı Farsça, diğerleri Türkçe'dir. 7. *Risâle fi mühimmeti'z-zamân* (Kazan 1840, 1889). 8. *Neşrü't-tekrîb*. 1840'ta Kazan'da *Risâle-i Mühimme* ile birlikte yayımlanmıştır. 9. *Ebyât-ı Türkî Der Zemmi Dün-yâ*. 10. *Bahs-i Nihân bi-Cevân*. 11. *Selam Sinden Kitirdi Bir Filan*. 12. *Bu Bir Nüşa-i Latîfdür*. 13. *Beyt Der Zemmi-Şûfiyân me-Zamâne* (Farsça).

Bazı mensur eserleri de şunlardır: 1. *Seyfü's-şarîm*. Giriş kısmı Farsça, diğer bölümleri Arapça olan risâle tasavvufî ve ahlâkî konuları ihtiva eder. 2. *Risâle-i Debbâgât*. Fıkıhla ilgili küçük bir risâledir. 3. *Risâle-i Şafakıye*. Güneşin batmadığı yerlerde yatsı namazının kılınıp kılınmayacağı hakkında bir risâledir. 4. *Risâle-i İhtiyât*. Dinî emirler konusunda küçük bir eser olup tek nüshası Kazan Devlet Üniversitesi El Yazmaları Bölümü'ndedir. 5. *Risâle fi zemmi şurbi şây*. 6. *İnkâzü'l-hâlikîn*. Yarı felsefî karakterde bir risâledir. 7. *Tuhfetü'l-ahbâb* (Kazan 1900). Tecvide dair on altı sayfa hacminde bir risâledir. 8. *Cevâhirü'l-beyân*. Fıkıhla ilgili bir eserdir (bu yedi eser Arapça kaleme alınmıştır). 9. *Şerhu Şebâti'l-âcizin*. Süfî Allahyâr'ın Türkçe kitabının Arapça şerhidir. 10. *Şerhu murâdi'l-ârifin*. Allahyâr'ın Farsça eserine yazılmış Arapça bir şerhtir. 11. *Muhtaşaru Letâ'ifi'l-lugât li'l-Meşnevî*. Meşnevî'nin anlaşılmayan kelimeleri için hazırlanmış Farsça-Arapça sözlük ve açıklamalardan oluşur. 12. *Risâle-i Mühimme* (Türkçe, Kazan 1840). 13. *Tercüme-i Dürretü'l-fâhire*. Gazzâlî'nin eserinin Türkçe tercümesidir.

BİBLİYOGRAFYA :

Abdürrahim Otuz-İmeni, *Avârifü'z-zamân*, Kazan Devlet Üniversitesi Lobaçevski Fenni Ktp., Şark Yazmaları, nr. T 182, vr. 158^b-171^a; a.mlf., *Tenzihü'l-efkâr*, Kazan Devlet Üniversitesi Lobaçevski Fenni Ktp., Şark Yazmaları, nr. T 182, vr. 145^b-151^b; Mercânî, *Vefiyetü'l-eslâf ve tahiyetü'l-ahlâf*, Kazan Devlet Üniversitesi Lobaçevski Fenni Ktp., Şark Yazmaları, nr. 614, VI, vr. 181^a-183^b; a.mlf., *Müstefâdü'l-ahbâr fi ahvâli Kazân ve Bulgâr*, Kazan 1900, II, 239-241; Rızâeddin b. Fahrreddin, *Asar*, Orenburg 1904, I/6, s. 300-316; Ali Rahim - A. Aziz, *Tatar Edebiyatı*

Tarihi, Kazan 1923, I/3, s. 145-150; Abdurrahman Sadı, *Tatar Edebiyatı Tarihi*, Kazan 1926, s. 20; Muhammet Gaynullin, *XIX. Yüzyıl Tatar Edebiyatı Tarihi*, Kazan 1957, s. 7; *Tatar Edebiyatı Tarihi*, Kazan 1984, I, 428-442; Enver Şeripov - Mir Kasım Usmanov, *Gabderrahim Utuz İmeni el-Bulgârî*, Kazan 1986; Gaysa Hüseyinov, "Utuz İmeni- Gabdurrahim Usman", *Vatandaş*, sy. 12, Ufa 1997, s. 69-77; a.mlf., "Gabdrahim Usman", *Başkortostan Kratkaya Entsiklopediya*, Ufa 1996, s. 218.

İSMAİL TÜRKÖĞLÜ - İBRAHİM MARAŞ

OUAGADOUGOU

Batı Afrika'da
Burkina Faso'nun başşehri
(bk. BURKİNA FASO).

OUSELEY, Sir William
(1767-1842)

İngiliz şarkiyatçısı.

Galler'in Monmouthshire şehrinde doğdu. Bir diplomat olan Sir Gore Ouseley'in kardeşi ve ünlü misyoner Gideon Ouseley'in kuzenidir. İngiliz-İrlanda kökenli bir aileden gelen iki kardeş aldıkları özel eğitimi tamamladıktan sonra 1787 yılında Galler'den ayrıldı. Gore Hindistan'a doğru yola çıkarken William öğrenimini ilerletmek için Paris'e giderek Fars dili ve edebiyatıyla ilgilenmeye başladı. 1788-1794 yıllarında Hindistan'da İngiliz ordusunda subay olarak çalıştı. Daha sonra görevinden ayrılıp ilmi çalışmalarına devam etmek üzere Leiden'e gitti. 1796'da İngiltere'ye dönen Ouseley ertesi yıl Dublin Üniversitesi'nde doktor oldu. 1800'de, şarkiyat çalışmalarına katkılarının dolaylı 1786-1793 yıllarında İngilizler'in Hindistan genel valisi olan Charles Lord Cornwallis tarafından "sir" unvanıyla ödüllendirildi. Bu arada devlet tarafından İran'da görevlendirilmesi için çalıştıysa da bir sonuç alamadı. Diplomat olan kardeşi Gore'un aracılığıyla 1809-1810 yıllarında İngiltere'ye gelen Kaçar elçisi Ebû'l-Hasan Han İli ile tanıştı. Gore'un 1810'da Tahrân'a elçi tayin edilmesi üzerine ona refakat ederek sekreterliğini yaptı (1810-1815). 1842 yılının Eylül ayında Fransa'nın Boulogne şehrinde öldü. Ouseley iyi bir yazma kitap toplayıcısıydı. İngiltere'de Fars dili alanındaki çalışmalara öncülük etti. Asiatic Society of Calcutta'nın aslı, Edinburgh, Göttingen ve Amsterdam'daki kraliyet cemiyetlerinin de fahri üyesiydi ve bu kuruluşların çalışmalarına büyük katkılarda bulunmuştu.